

1969 Ápr.

HONFOGLALÁS

94

Irta: ÁCS TIVADAR

I.

Amerika igen nagyrabecsüli az első pioneereket, a nagy telepítőket, akik az ismeretlen vadonba elvitték elsőként az emberi kultúra jegyeit

és századokra meghatározták annak fejlődését. Miként Moses Cleaveland, a Connecticut Land Company telepítő társaság főmérnöke a Cuyahoga-folyó torkolatánál, az Erie-tó lankás, dombos vidéken a város helyét 1796-ban kijelölte, a kegyeletes emlékezés róla nevezte el az "amerikai Debrecen"-t, úgy került "Eszterházy" neve az amerikai térképre.

Ács Tivadar

Kanadában a Saskatchewan-tartományban, a magyarokat telepítő magyaré. De ne essünk tévedésbe. Mert Amerika térképén két "Eszterházy" kapott örök életet.

Az egyik az Eszterházy-öböl, mely az északi mágneses sarok mentén, közvetlenül a 88 fok, 57 perc és 104 másodpercen van, miként sir John Ross angol tengernagy 1831-ben, az északnyugati átjáró keresésére indított második expedíciója alkalmával felfedezte és IV. Vilmos angol

HAMMONDBAN

ekönyvtár

király elkeresztelte herceg Eszterházy Pál Antalról, — Londonban működött, ott nagyon népszerűvé vált osztrák nagykövetről, aki később az első felelős kormányban, a Batthyány Kormányban is miniszterséget vállalt. Ez igazi Eszterházy volt, a fertődiek közül való, igazi herceg.

A másik, a "gróf Eszterházy Pál", a nyugat-kanadai telepítő magyaré, aki nem volt igazi gróf, sem igazi Eszterházy s csak a Pál keresztneve volt igazi.

Ez az "Eszterházy" sokat vitatott alakja az amerikai magyar történelemnek. Engem is egy ízben tévedésbe ejtett. Ugy véltem, azonos azzal az Eszterházy Károly, 1849-es emigránssal, aki Olaszországban garibaldinus volt, tagja a magyar légiónak, majd Amerikába vándorolt és a polgárháború után nyomtalanul eltűnt. Igazi neve Sarlay Pál volt. A titok megfejtője, Rónay Jácint pozsonyi prépost, aki az összesen tíz példányban

kinyomtatott, de csak három példányban ismeretes nyolc kötetes "Napló Töredék"-ében, sok száz Amerikába készülő magyar emigráns között számbaveszi "Eszterházy"-t, azaz Sarlay Pált is.

Sarlay végigcsinálta a magyar szabadságharcot, utána az osztrákok bebörtönözték. Kiszabadulása után menekülni akart az országból, de a Bach-rendőrségtől megfélemlített nép semmivel sem merte támogatni bujdosásában.

Jó módorú, választékos beszédű, imponáló külsejű ember volt Sarlay és ezek a tulajdonságok azt sugalmazták valamelyik magyarnak, hogy a menekülő "valóságos Eszterházy gróf". Ettől kezdve megváltozott a helyzet körülötte, nem maradt el az anyagi segítség, úgy hogy igen kedvező anyagi viszonyok között érkezett Sarlay Londonba. Ő maga mesélte el az angol fővárosban minden emigránsnak ezt a történetet és a hosszú hajóúton Amerika felé. Az ő elbeszélése alapján került be a história Rónay Jácint naplójába és így ragadt rá az "Eszterházy" név, a clevelandi Buckeye Roadon, vagy a New York-i East Side 72. utcájában, ahol egy tömegben éltek a magyarok és ahol Sarlay is gyakran és húzamosabb ideig tartózkodott.

Tévedés

II.

Eszterházy az 1870-es évben Kaliforniában élt és onnan érdekes utileveleket irt a Vasárnapi Ujság az évi számaiban. A Budapesti Hírlap

Ács Tivadar

1888 évi 69. száma arról tudósít, hogy Eszterházy 1887-ben Clevelandban önálló magyar református eklézsia megszervezésén fáradozik. Ott prédikált **Kecskeméti Ferenc** lelkész nagy érdektelenség közepette. Eszterházy ösztönzésére egy Dull nevű gazdag clevelandi presbiteriánus hajlandónak mutatkozott az egyházközség felállítá-

sának finanszírozására, de látván ezt az érdektelenséget, elállt tervétől, sőt a clevelandi "Reformirte Kirchenzeitung" 1899. évi 16. számában szemére lobbantja az amerikai magyar katolikusoknak és reformátusoknak, amiért az Óhazából semmiféle anyagi segítséget nem kapnak. Eszterházy is elállt clevelandi terveitől, hogy teljesen a kanadai telepítésekre szánja minden idejét. Az ottawai kormány kisajátította a Hudson Bay Company nyugatkanadai műveletlen földjeit és a vasutársaságokra bizta azok betelepítését. A Canadian Pacific vasut 1885 november 7-én készült el és már meg is érkeztek az első magyar telepesek a C.P.R. Whitewood-állomásra. Harmincöt magyar család Pennsylvániából a leisenringi és wickensi szénbányatelepről, Pittsburgh-

ből és Scrantonból, 1886 tavaszán, és innen mentek huszonöt mérföldre északra első telephelyükre, amely telephelyet Kaposvárnak keresztelték el. Eszterházy és a későbbi államminiszter, Lord Mount Stephen vezették ezt a csoportot Assinobiába, a mai Saskatchewanba. Innen Eszterházy harminctagu delegációt vezetett az ottawai parlamentbe: huszonötezer dollárt kért Vancouver-től keletre, Albertában és Saskatchewanban megtelepülő magyarok részére. A miniszterelnök meg is ígérte.

*) Assiniboia

Javasolta is a képviselőháznak, de leszavazták. Ekkor felszólalt Eszterházy is. Rövid beszédet mondott. Azoknak a prairie-tartományokba települő magyaroknak az érdekében szólalt fel akik oly területre jöttek, ahol nemrég száz angolt gyilkoltak le az indiánok. Azután jött a rettenetes tél. A hőmérő higanyszála mínusz 60 fokot mutatott. A felkészületlen magyar telepesek rettenetes sokat szenvedtek. Alig várták ki a tavaszt, hogy visszatérhessenek az Egyesült Államokba, de nem Pennsylvániába, ahol Powderly szakszervezeti vezető utasítására minden magyar élete veszélyeztetve volt, ahol 1885-ben és az előző években sok magyar bányász és munkást megöltek. Scrantonban az erdőbe kergették a "hunok"-at és mint a vadakat agyonlőtték. Így végeztek az első kanadai kivándorló csoport vezetőjének, Zboray Tivadarnak öccsével, Zboray Bélával is. Sokan női ruhába öltözve tudtak csak elinalni a városból. Ez abban az évben volt, mikor a newyorki Bedloe-szigeten felavatták a francia nemzet ajándékát, a Statue of Liberty-t.

A Zboray-Tivadar-féle, és az Egyesült Államokból kivándorolt nyugatkanadai első kivándorló-csoport 1885 október 4-én alapították Eszterházy és Kaposvár községet, még a Canadian Pacific vasút teljes elkészülte előtt, mely az év november 7-én következett el. Eszterházyt nem keserítette el az első telepítés kudarca, New Yorkban társult Nyitrai Emil bankárral, aki — persze busás haszon ellenében — finanszírozta természetileg formájában a Saskatchewan-tartományba települő magyarok munkáját, akiknek száma a két világháború között már elérte a 14.576-ot. Az első kárvallottak, a Zboray csoportja pedig lehuzódott Louisianában levő Hammondba, melyet ők Árpádhonnak neveztek el.

III.

A magyarországi statisztika szerint 1899-től 1913-ig összesen 1,390,525 személy vándorolt ki az óhazából. Amerikai statisztikai adatok szerint a múlt század hetvenes éveitől kezdve az első világháborúig 1,800,000 magyar honos volt a kivándorló. Az 1 millió 800,000-ből csak négyszázezer vándorolt vissza eddig. Az egymillióból is csak kétszáz-
ezret tartottak nyilván az egyesületek, egyházak, úgy hogy a túlnyomóan az amerikai kontinensre érkezett bevándoroltak további sorsáról jóriformán semmit sem tudunk. Ezek közé le-

Ács Tivadar

het sorolni a louisianabeli Hammond számócatermelő magyarjait, akiket Pittsburgh, Scranton füstös, embergyilkos levegője elűzött a legvadabb indiánlázadásokkal terhes Nyugat-Kanadába, hogy egy év múlva az Egyesült Államok déli részén megalapítsák Hammondban a saját, térképezen nem szereplő Árpádhonukat.

New Orleanstól vonaton alig egy órányi járásra van Hammond, már az első világháború előtt 1500 magyar telepese volt, főleg Kanadából visszavándorolt magyarok, akik kiirtották az erdőt és szamóca termesztésével foglalkoztak. Közösén áruértékesítő szövetkezetet is alapítottak. Ez bocsátotta rendelkezésükre a kis faládikókat, amelyeket teleszedtek és a szövetkezet gondoskodott az áru elhelyezéséről, főleg a newyorki kereskedőkön keresztül.

Még saját lapot is szerkesztettek és adtak ki: "Árpádhoni Kertészlap" volt az ujság címe, Zboray Tivadar és Brunkay János szerkesztették, nyomtatták és adták ki. 1914-ig Árpádhonnak saját sirkertjében már tíz halottja volt. Az első eiremlék Koós Istvánné hamvait takarja. Hetvennyolc éves korában hunyt el. Tiszadobról vándorolt ki, földijével, Varga Jánossal. Odahaza ifjabb Andrassy Gyula gróf szoptatós dajkája volt.

Közvetlen az első világháború előestéjén, 1914-ben felkereste a hammondi Árpádhon magyarjait Pásztor Árpád neves budapesti újságíró. Ő mondja el:

— Beszélgetve lassan átporoszkáltunk az úton, Mezőnek, erdőnek, tisztásnak is beillenék, csak éppen azt mutatja, hogy ut, hogy nagy messzeségben egy-egy ház húzódik meg a fák mentén. Ez a Washington Avenue. Deszkából összetákoltt házak, mindegyik előtt amerikaiasan kis veranda. Akárcsak az alföldi tanyákon, úgy szét vannak szórva a házak. Messze egy másik, az a Kossuth Avenue. És a házak megett gondozott, bőtermésű strawberry-földek. "Sztroberi"-nek mondja az amerikai, a magyar lekurtítja beri-re s végül kedélyeskedvén — hiszen kenyéret ad! — 'bericske' lesz belőle . . . A bericske-palánták között, mint a kotló a csibéivel, úgy járkal az asszony a gyermekéivel. A kisgyerek itt nagyon fontos, mert annak játék, multság a számocaszedés, a 'pikkolás', ahogy itt mondják (to pick — fölszedni, csipegetni). Zboray Tivadar lelkesen magyarázza:

— Szegény embernek való bericska-termesztés. Egy pár hold föld és megél belőle. Segítség nem kell, a kisgyerek pikkolja . . . Ha gazdag ember jönne ide, semmi pénzért sem kapna cselédet, aki pikkoljon és szárán rohadna a jó bericske.

Amennyi egy családnak kell kenyérre, kitelik belőle, aki uzsoráskodni akar vele, az rajtaveszt. Igazságos gyümölcs a bericske.

— És kinek adják el?

— Van nekünk szövetkezetünk. Aki bericskét szed, odahozza a "baxikat" (a rekeszes kis ládákat), mi vonatra tesszük s megy a vállalkozóhoz. Chicagón túl már nem jut belőle, szétkapkodják. Nem lehet annyit termesztetni, amennyi elég volna. Az ára napról-napra változik a termés szerint — mindenki tudja, mennyit adott hetenként a szövetkezetnek és a newyorki, chicagói árak szerint számolunk el vele.

— Strawberi-termesztő lett a magyar Louisiánában. A buzatermő Alföldről elindult s a bányákon keresztül idevergődött. Vagy nyolctiz házba néztem be. Csak a "bericske"-ről beszélnek mindenütt. Ez az élet, ez a kenyér! És mindenütt gyerek, minden sarokban. Enélkül itt nem lehet. Van is ám sűrűn dolga a magyar bábaasszonynak, akit különben tiszteséges nevén Bikáné asszonynak szólítanak.

Ács Tivadar

— És a történetekhez, a sok panaszhoz — mert majd mindenki visszavágyik innen Magyarországra — egy-egy kosár strawberry is került az asztalra. Végig bericskéztük egész Árpádhont. Meglátogattuk a református lelkészt is, aki két évvel ezelőtt nősült. Egy tizenhárom éves árvalányt vett feleségül. Az asszony most alig tizenöt éves és karján gyermekével úgy állt előttünk bucsuzóban alkonyatkor a templomajtóban, mint egy glóriás Mária...

— Árpádhon... minden kis kunyhójába egy-egy regény van beleépítve. Könyveket lehetne irni

Brunszkay bácsiról, az ezermesterről, aki mindenkin segít s csak azért nem megy vissza Magyarországra, mert mit csinálnának nélküle az újonnan érkezők...

— Hát még Zboray Tivadar. Hogy lelkesül, hogy sir, ha Magyarországról van szó... "Csak vissza, vissza — mondja —, ha koplalnom is kell, de végig akarok menni a pesti utcákon". Házában szent ereklyeként őrzi Pázmán Péter beszédeinek 1637-től való kiadását. A könyv Kossuth Lajosé volt. Ez is egészen magyar történet. Hallgassák meg; Zboray meséli: "Lakott ide nem messzire egy Matthew nevű ember, már nem emlékszem biztosan a nevére. Mindig kért, jöjjenek át hozzá, mert egy nagy láda könyv és irás van nála. Kossuth Lajos Springfieldben az ő apjánál szállt meg, azt mondta, visszajön a könyvekért s nem jött. Egyre hívott, jöjjenek, ott senki sem tud magyarul, nézzem meg a könyveket. "Majd, majd"

felelgettem neki. Egy szép napon leég a háza, ott ég a láda, minden irás és drága könyv. Ez az egy maradt meg. Hazaviszem, a Muzeumnak ajándékozom.

— Este van, bucsuzunk Árpádhontól. Az iskolát most tatarozzák, tehát a gyerekeket abban a gyülekezőházban tanítják, amelyet Zborayék építettek, mikor Kanadából Árpádhonba értek. Még tornya, harangja is van. Ez örvendett az első árpádhoni lakodalomon, ez sirt az első árpádhoni temetésén. Bent padok és hatalmas palatábla, rajta ott felejtett gyermekírás...

— Kocogunk az uton visszafelé. Gondolodom... Ime itt él ezerötszáz magyar. Ugy ahogy, megelégedettek. Ha kérned, hol ének? — Árpádhonban — mondják mind. Csináltak maguknak egy álomterületet s elnevezték Árpádhonnak. De a posta nem visz oda levelet, a hivatal nem találja meg. Hammond — ez az amerikai neve. Árpádhon nincs, csak Zborayék szívében...

Eddig szólt Pásztor Árpád írása a sokat próbált hammondi magyarokról. De ez az irás már nem juthatott el Árpádhonba. Jött az első világháboru, hosszan tartó szakadás az Óhazával. A louisianai magyar honfoglalók bent felejtődtek a nagy amerikai olvasztó tégelyben.

(Vége)

